

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

МАКАРЕНКО ПАВЛО ДМИТРОВИЧ

УДК 025.2(477) (043.5)

**БІБЛІОТЕКА
ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук
із соціальних комунікацій

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській державній академії культури
Міністерства культури України

Науковий керівник доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Шемаєва Ганна Василівна,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри бібліотекознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник
Артамонова Неоніла Олегівна,
Державна установа «Інститут медичної
радіології імені С. П. Григор'єва» НАМН України,
завідувач відділу наукового аналізу
та моніторингу інтелектуальної власності

кандидат історичних наук, доцент
Кириленко Олександр Григорович,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського НАН України,
завідувач відділу з охорони інтелектуальної
власності

Захист відбудеться 30 листопада 2016 р. о 13.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 в Харківській державній академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розіслано 28 жовтня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Асєєв Г. Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах розбудови інноваційної економіки та суспільства знань одним з найважливіших ресурсів розвитку людства стає інтелектуальна власність. Досвід економічно розвинутих країн світу дозволяє стверджувати, що інтелектуальна власність є майже невичерпним ресурсом, який завдяки своїм унікальним властивостям стає важливим інструментом та рушійною силою суспільного прогресу. Україна за ефективністю регулювання та надійністю захисту прав інтелектуальної власності посідає лише 120 місце у світі, чим суттєво гальмує темпи економічного, техніко-технологічного та культурного зростання.

Низькі стандарти захисту прав інтелектуальної власності в Україні багато в чому зумовлені дефіцитом своєчасної, вірогідної, консолідованої інформації щодо особливостей та механізмів функціонування національної системи державного регулювання цієї сфери, умов і технологій перетворення результатів творчої діяльності на важливу складову матеріальних та нематеріальних активів суб'єктів господарювання. Найпотужнішим комунікаційним каналом доступу до інформації у сфері інтелектуальної власності є універсальні та спеціальні наукові бібліотеки, що кваліфіковано агрегують профільні документні ресурси, виробляють широкий асортимент інформаційних продуктів та послуг, спрямованих на задоволення інформаційних потреб суб'єктів сфери інтелектуальної власності. Проте в умовах якісних змін глобального комунікаційного середовища, суттєвого пришвидшення темпів передавання інформації каналами мережевого зв'язку потужний потенціал бібліотек як базової інфраструктурної складової системи інтелектуальної власності України реалізується вкрай неефективно, не відповідаючи динаміці продукування та трансферу інновацій, критеріям повноти, оперативності та комфортності задоволення інформаційних потреб користувачів. Нагальною є необхідність розроблення науково обґрунтованої стратегії розвитку бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України, спрямованої на забезпечення безперешкодного доступу користувачів до консолідованої інформації, пов'язаної з продукуванням, набуттям, реалізацією, захистом та охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена наявністю таких основних протиріч між: об'єктивною необхідністю підвищення якості й ефективності інформаційного супроводу суб'єктів сфери інтелектуальної власності України та недооцінкою ролі й потенційних можливостей бібліотек як ключової інфраструктурної складової реалі-

зації національної інноваційної системи; нагальною необхідністю створення консолідованого національного інформаційного ресурсу у сфері інтелектуальної власності та нерозробленістю теоретико-методичних засад формування його базової інтегруючої складової. Ґрунтовний аналіз фахових публікацій свідчить, що важливі аспекти означеної проблеми ще не набули комплексного та глибокого вивчення. Це є додатковим свідченням актуальності теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний із реалізацією Законів України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», «Про авторське право і суміжні права», «Про інноваційну діяльність», Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про науково-технічну інформацію», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про наукові парки», Указу Президента «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні», «Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”», інших програмних документів українського уряду.

Дисертаційне дослідження розроблялося в межах комплексної науково-дослідницької теми Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (Державний реєстраційний номер 0109U000512), що здійснюється факультетом соціальних комунікацій.

Метою дослідження є розроблення теоретико-методичних засад підвищення ефективності функціонування бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України.

Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати стан наукової розробленості комунікаційної взаємодії складових інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності;
- обґрунтувати теоретичну базу та методологічний інструментарій дослідження;
- визначити й охарактеризувати основні етапи розвитку бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності в Україні;
- з'ясувати сучасний стан бібліотечно-інформаційного забезпечення суб'єктів системи інтелектуальної власності в Україні;
- розробити напрями та механізми консолідації бібліотеками України розподіленого веб-ресурсу у сфері інтелектуальної власності.

Об'єктом дослідження є бібліотечна складова інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності.

Предмет дослідження — напрями підвищення ефективності функціонування бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України в умовах розбудови інноваційної економіки.

Методи дослідження. Для досягнення мети й вирішення завдань дисертації застосовано соціокомунікативний, системний, інформаційний та історичний підходи, що вможливило науково осмислити й обґрунтувати місце та структуру бібліотечної складової системи інтелектуальної власності (ІВ), визначити напрями її багатофункціональних трансформацій та стратегії розвитку.

На різних етапах дослідження використовувалися відповідні методи: джерелознавчий пошук та аналіз профільних публікацій з теми дослідження — для визначення стану розробленості наукової проблеми; контент-аналіз — для з'ясування особливостей змістового наповнення веб-сайтів суб'єктів вітчизняної системи ІВ; метод моделювання — для розробки багаторівневої моделі бібліотечно-інформаційної підтримки інтерактивної взаємодії суб'єктів системи ІВ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації

вперше:

- доведено необхідність підвищення ефективності функціонування бібліотек як базової складової інформаційної інфраструктури системи ІВ, яка має найпотужніший ресурсний, кадровий, сервісний та технологічний потенціал для кваліфікованої агрегації, надійного зберігання, систематизації, консолідації та надання в користування в потрібному користувачеві форматі верифікованої інформації у сфері ІВ;

- запропоновано модель бібліотечно-інформаційної підтримки інтерактивної взаємодії суб'єктів ІВ, що ґрунтується на функціональній спеціалізації та корпоративній співпраці національних, наукових універсальних і галузевих бібліотек, які забезпечують інформаційну підтримку життєвого циклу об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) на стадіях: «створення ОІВ» — «набуття прав на ОІВ» — «володіння, охорона та захист прав на ОІВ» — «реалізація прав на ОІВ», консолідації електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів з проблем ІВ та їх інтеграції в національну автоматизовану мережу трансферу технологій;

- розвинуто уявлення про особливості інформаційної інфраструктури системи ІВ, складовими якої є: інформаційно-інституціональна, інформаційно-ресурсна, інформаційно-комунікаційна; обґрунтовано,

що інформаційно-інституціональна складова виконує нормативно-регулятивну, експертно-консультативну, інформаційно-сервісну функції, опираючись на потужній інформаційно-ресурсній та інформаційно-комунікаційній базі, ключовими агрегаторами якої є наукові універсальні та спеціальні бібліотеки;

удосконалено:

– наукові підходи до структурування та подальшого формування інформаційно-ресурсної компоненти бібліотечної складової інфраструктури системи ІВ, яка передбачає три ієрархічні рівні: первинно-документальний (електронні та нонелектронні фонди профільних бібліотек, повнотекстові та фактографічні бази даних у сфері ІВ); вторинно-документографічний (електронні та нонелектронні бібліотечні каталоги, реферативні бази даних, інші продукти семантичної обробки первинних документів у сфері ІВ); метадокumentoграфічний (довідково-нормативні та пошуково-навігаційні комунікаційні засоби — класифікатори, тезауруси; авторські, предметні, проблемно-тематичні покажчики; гіпертекстові навігатори веб-ресурсів з проблем ІВ та ін.);

набуло подальшого розвитку:

– уявлення про якісні особливості та хронологічні межі основних етапів еволюції бібліотечної складової комунікаційної інфраструктури системи ІВ в Україні: зародження (XVII — поч. XX ст.); розбудови державно-правової системи охорони результатів інтелектуальної діяльності (1919–1991 рр.); трансформаційних змін в умовах відродження української державності (1992 р. — понині).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації теоретико-методичні засади підвищення ефективності функціонування бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи ІВ України є основою для формування її консолідованої інформаційно-ресурсної бази як умови реалізації національної інноваційної політики, забезпечення безперешкодного доступу суб'єктів сфери ІВ до єдиного галузевого інформаційного простору.

Окремі наукові результати дисертаційного дослідження використано і реалізовано в навчальному процесі Харківської державної академії культури під час підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців для вдосконалення змісту навчальних дисциплін «Інтелектуальна власність», «Патентознавство та ліцензійна діяльність», «Документні ресурси», «Управління інноваціями в бібліотеках», про що свідчить акт про впровадження.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, наукові результати та висновки одержані дисертантом особисто. У статті, що видана у співавторстві з Г. В. Шемаєвою, дисертантові належить 70% тексту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження викладені в доповідях на міжнародних та всеукраїнських конференціях: «Імперативи розвитку електронних бібліотек: pro et contra» (Харків, 2014 р.), «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2015), «Скворцовские чтения. Библиотечное дело — 2015: Документно-информационные коммуникации и библиотеки в пространстве культуры, образования, науки» (Москва, 2015), «Этюды культуры» (Томск, 2015), «Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі» (Харків, 2015), «Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.» (Харків, 2014, 2015, 2016).

Публікації. Головні теоретичні положення і результати дисертаційного дослідження викладено у 12 одноосібних публікаціях: 5 — статті, серед них 3 — у наукових фахових виданнях України, 2 — у зарубіжних наукових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах даних; 7 — тези доповідей і повідомлень на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота містить вступ, три розділи, висновки, додатки і список використаних джерел з 220 найменувань (на 24 стор.). Загальний обсяг дисертації — 203 стор., основний текст викладено на 170 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено його об'єкт і предмет, наведено дані про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертації, публікації автора.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності»**, який складається з двох підрозділів, досліджено стан наукової розробки проблеми, визначено теоретичну базу та методи дослідження.

Ґрунтовний аналіз публікацій з тематики дисертаційного дослідження дозволив з'ясувати, що в контексті розроблення означеної проблеми особливого значення набули ідеї Т. Демченка, В. Жарова, О. Кириленка, О. Коюди, В. Кравчука, А. Кубаха, О. Манжури, В. Нежиборець, М. Па-

ладія, О. Орлюка, О. Підпригори, О. Святоцького, В. Сілаєва, Д. Смерницького та інших фахівців. Доведено, що об'єктивним фактором впливу на створення ефективної бібліотечної складової інформаційної інфраструктури сфери ІВ є організаційно-функціональна підтримка інноваційної діяльності, особливості інституціоналізації якої висвітлено в публікаціях Н. Артамонової, М. Вачевського, Н. Вітушко, І. Власова, З. Герасимчука, І. Дахно, М. Драпак, В. Жарова, В. Зінова, М. Монастирецького, О. Нестеренка, Т. Павленка, М. Паладія, В. Пархоменка, В. Петрова, О. Поповича та ін. Організаційно-управлінським і техніко-технологічним аспектам розбудови ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності присвячені праці Н. Березняк, В. Воронкова, А. Гончаренка, Л. Каретнікової, Т. Кваші, О. Кобелева, Н. Кунанець, А. Кушнір, О. Морозова, Т. Писаренка, О. Прудкої, С. Скубак та ін.

Комплексне застосування методології соціокомунікативного, системно-функціонального й інформаційного підходів сприяло визначенню складових та особливостей функціонування інформаційної інфраструктури системи ІВ: інформаційно-інституціональної, інформаційно-ресурсної, інформаційно-комунікаційної. Зазначено, що інституціональна складова виконує нормативно-регулятивну, експертно-консультативну, інформаційно-сервісну функції. Виконання цих функцій реалізується на основі інформаційно-ресурсної бази, яку накопичують спеціалізовані та неспеціалізовані інституції, що забезпечують підтримку життєвого циклу ОІВ («створення ОІВ» — «набуття прав на ОІВ» — «володіння, охорона та захист прав на ОІВ» — «реалізація прав на ОІВ»). Підкреслено, що найважливішою умовою ефективного функціонування системи ІВ в Україні є створення її якісної інформаційної інфраструктури через налагодження комунікаційної взаємодії спеціалізованих (установ державної служби інтелектуальної власності, структурних підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності й інтелектуальної власності у складі підприємств, установ та організацій) та неспеціалізованих (наукових універсальних та галузевих бібліотек, органів науково-технічної інформації) підсистем, що забезпечують генерування, реєстрацію, розповсюдження, споживання інформації у сфері ІВ, формують консолідований та оперативно оновлюваний інформаційний ресурс як базу для виробництва конкурентоспроможних інформаційних продуктів і послуг з метою найповнішого задоволення інформаційних потреб усіх категорій користувачів.

У другому розділі «**Основні етапи розвитку бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної**

власності в Україні», який складається з двох підрозділів, охарактеризовано особливості зародження та інституціоналізації бібліотечної складової інформаційної інфраструктури вітчизняної системи інтелектуальної власності, висвітлено сучасні трансформації цієї системи, що відбуваються під впливом геополітичних, соціоекономічних, техніко-технологічних чинників.

Зазначено, що якісними особливостями етапу зародження бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи ІВ на українських землях є вплив закономірностей розвитку основних європейських концепцій правової охорони результатів інтелектуальної праці, втілених у законодавстві про ІВ Австро-Угорщини, Польщі, Російської імперії. На західноукраїнських землях протягом XVIII — поч. ХХ ст. діяло австрійське законодавство стосовно ІВ. Перші в Австрійській монархії положення щодо правової охорони авторських прав були передбачені в Цивільному кодексі 1811 р. (§§1164–1170). Формування потужної законодавчої бази сприяло створенню Патентного відомства, Патентного суду, функціонуванню інституту патентних повірених та заснуванню відповідної інформаційної інфраструктури, основою якої були наукові бібліотеки.

Констатовано, що на українських землях у складі Російської імперії в XVII–XIX ст. охорона прав на результати творчої діяльності здійснювалася на основі загальноімперського законодавства. Етапними подіями для формування інформаційної інфраструктури системи ІВ були: започаткування публікації описів винаходів як первинного комунікаційного засобу розповсюдження патентної інформації на всій території Російської імперії; запровадження облігаторного принципу та становлення повноцінної патентної системи, яка багато в чому була наближена до сучасної правової охорони винаходів; створення Комітету з торговельних справ, при якому створено першу спеціалізовану патентну бібліотеку, що розпочала формування фонду описів винаходів. У 1897 р. рішенням XXII з'їзду гірничих промисловців Півдня Росії аналогічну бібліотеку засновано в Харкові. Нині ці бібліотеки (Всеросійська патентно-технічна бібліотека та Державна науково-технічна бібліотека України) є утримувачами найпотужніших фондів первинних і вторинних патентних документів, базовими комунікаційними складовими бібліотечного сегмента інформаційної інфраструктури системи ІВ у своїх країнах.

Визначено, що особливостями етапу системної розбудови бібліотечної складової комунікаційної інфраструктури ІВ було її становлення в межах формування організаційно-правової бази державної охорони результатів інтелектуальної діяльності (1919–1991 рр.). У цей період

пріоритетного розвитку набула підсистема бібліотечно-інформаційного забезпечення промислової власності: створено головну спеціалізовану патентну бібліотеку з еталонним документним фондом, налагоджено видання первинної та вторинної патентної документації, поточної і ретроспективної бібліографічної та реферативної інформації у сфері промислової власності; організовано централізоване комплектування патентною документацією фондів наукових та технічних бібліотек усіх систем і відомств відповідно до їх профілю. У 1950–60-ті рр. сформовано регіональну та низову ланки комунікаційної інфраструктури системи промислової власності: засновано широку міжвідомчу мережу щодо розповсюдження інформації про вітчизняні та зарубіжні патенти, створено патентно-технічні відділи при обласних, крайових і республіканських бібліотеках, технічних бібліотеках підприємств. Підвищенню ефективності функціонування бібліотечної складової комунікаційної інфраструктури системи промислової власності сприяло: заснування в 1966 р. Державної системи науково-технічної інформації та відкриття в УРСР у 1967 р. п'ятьох міжгалузевих територіальних центрів науково-технічної інформації і пропаганди (МТЦНТІ) в Харкові, Запоріжжі, Львові, Луганську й Одесі з філіалом у Сімферополі.

Обґрунтовано, що в умовах ринкової економіки більшість установ регіонального та локального рівнів сучасної мережі УкрІНТЕІ виявилися неспроможними забезпечити комплектування якісних фондів патентної і нормативно-технічної вітчизняної та зарубіжної документації, не мають фінансових та технологічних можливостей для розвитку форм дистанційного обслуговування суб'єктів сфери ІВ, тому втратили статус базового елементу інформаційної інфраструктури системи ІВ України. Доведено, що ресурсним ядром розбудови якісно оновленої інформаційної інфраструктури системи ІВ дедалі впевненіше стає мережа державних наукових універсальних і галузевих бібліотек України, які мають не лише багатомільйонні фонди патентної та іншої профільної документації, сформовані за ознакою функціональної спеціалізації, але й висококваліфікований персонал і мережеві комунікаційні канали, що створюють умови для виробництва широкого спектра профільних інформаційних продуктів та послуг, безперешкодного доступу користувачів до загальнонаціональних і світових патентних баз даних та автоматизованих систем у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій.

У третьому розділі «**Стратегії розвитку бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності в Україні**», який складається з двох підрозділів, охарактеризовано

передумови та механізми консолідації вітчизняними бібліотеками розподіленого веб-ресурсу у сфері ІВ, обґрунтовано модель бібліотечно-інформаційної підтримки інтерактивної взаємодії суб'єктів системи ІВ.

На основі результатів проведеного дисертантом компаративного аналізу контенту веб-сайтів вітчизняних суб'єктів системи ІВ, зокрема центрів науково-технічної та економічної інформації, наукових універсальних і галузевих бібліотек, виявлено склад та структуру електронних ресурсів системи ІВ, охарактеризовано систему інтерактивних спеціалізованих БД Державної служби інтелектуальної власності України, дистанційні інформаційні продукти та послуги Цифрової патентної бібліотеки, Українського агентства авторських і суміжних прав, Українського інституту промислової власності та його філії — Українського центру інноватики та патентно-інформаційних послуг. Виявлено, що серед 97 наукових бібліотек вітчизняних університетів з національним статусом лише 10% мають на своїх веб-сайтах посилання на патентні бази даних відкритого доступу, незадовільною є ситуація з інформаційною підтримкою інноваційної діяльності в галузевих мережах бібліотек, зокрема академічних, науково-технічних, медичних, сільськогосподарських. Так, результати аналізу контенту веб-сайтів 56 установ науково-технічного профілю свідчать, що лише 7% науково-дослідних інститутів НАНУ мають веб-сторінку наукової бібліотеки або відділу науково-технічної інформації, 20% — інформацію про відділ або сектор з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. При цьому лише єдиний серед установ НАНУ — Інститут ядерних досліджень — надає на власному сайті в розділі «Корисні посилання» веб-адреси Державної служби інтелектуальної власності України й Українського інституту промислової власності як базових комунікаційних посередників у системі «патентна інформація — користувач». Унаслідок майже незадовільного стану розбудови інформаційної інфраструктури установ НАНУ у сфері ІВ лише 41% із них ведуть на власних веб-сайтах «Реєстри нововведень» або бази даних об'єктів інтелектуальної власності співробітників, які мають комерційну придатність та пропонуються для впровадження у виробництво з метою залучення інвестицій, підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції. Визначено, що діяльність бібліотек щодо реєстрації та захисту авторських прав на власні інформаційні продукти та послуги також є недостатньо системною та цілеспрямованою.

Доведено наявність у наукових універсальних та спеціальних бібліотеках України потужного, але нереалізованого в потрібному обсязі ресурсного та кадрового потенціалу для налагодження кваліфікованого

й ефективного інформаційного супроводу винахідницької діяльності та трансферу технологій на національному, галузевому, регіональному рівнях. Обґрунтовано необхідність розбудови цієї діяльності на якісно новому — інтерактивному рівні — під егідою єдиного координуючого й організаційно-методичного центру — Державної науково-технічної бібліотеки України — на основі застосування найновітніших автоматизованих та Інтернет-технологій.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто мету дисертації, вирішено всі поставлені завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Найважливішим стратегічним ресурсом, що здатний забезпечити подолання Україною фінансової кризи, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, прискорення інноваційного розвитку держави, є інтелектуальна власність. Ефективний розвиток національної системи інтелектуальної власності неможливий без якісного інформаційного забезпечення функціонування цієї складної міжгалузевої сфери суспільної діяльності. Чільне місце в інформаційній інфраструктурі національної системи інтелектуальної власності має посісти бібліотечна складова, оскільки бібліотечний соціальний інститут має стратегічні переваги перед іншими партнерами по інформаційному ринку, зокрема й перед установами державної системи НТІ. Національний бібліотечний фонд України є найпотужнішим за обсягом і формується як універсальне зібрання усіх вітчизняних та кращих зарубіжних видань, має мережеву структуру, що ґрунтується на поєднанні регіонального та територіального принципів організації функціонування. За повнотою відбиття всіх здобутих знань людства, зокрема й у сфері інтелектуальної власності, хронологічною ретроспекцією, надійністю та цілісністю документних фондів, збалансованістю профілів та політики їх комплектування, інтегрованістю в глобальний комунікаційний простір бібліотеки не мають аналогів серед споріднених документокомунікаційних інституцій.

Своєчасність дослідження означеної проблеми зумовлена й тим, що теоретично і практично вона є недостатньо розробленою, ще не була предметом спеціальних досліджень, спрямованих на формування теоретико-методичних засад підвищення ефективності функціонування бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України.

2. Використання методології соціокомунікативного, структурно-функціонального, інформаційного, історичного підходів у комплексі із

вебо- та бібліометричними методами і методом концептуального моделювання дозволили запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, сформувати цілісне уявлення щодо сутності, властивостей, структури і функцій бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи ІВ, визначити й обґрунтувати напрями підвищення ефективності її функціонування в мережевому комунікаційному просторі.

Подолати негативні наслідки фрагментарності та дублювання семантичного ядра національних інформаційних ресурсів у сфері ІВ, нестабільності та несвоєчасності надання їх суб'єктам ІВ можливо лише в умовах налагодження універсальними та галузевими науковими бібліотеками багатоаспектної комунікаційної взаємодії зі спеціалізованими (установами державної служби інтелектуальної власності, структурними підрозділами з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності й інтелектуальної власності у складі підприємств, установ та організацій) та неспеціалізованими (органами науково-технічної інформації, технопарками, бізнес-інкубаторами, венчурними інвестиційними фондами, високотехнологічними інноваційними спінофф- і спінауткомпаніями) підсистемами, що забезпечують виробництво, розповсюдження, споживання інформації у сфері ІВ, формують консолідований та оперативно оновлюваний інформаційний ресурс як базу для виробництва і просування об'єктів ІВ на інноваційний ринок.

3. Дослідження еволюції бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи ІВ дозволило обґрунтувати три основні етапи, виокремлені за стадіями її інституціоналізації: етап зародження (XVII — поч. XX ст.); системної розбудови в межах формування державно-правової системи охорони результатів інтелектуальної діяльності (1919–1991 рр.); трансформаційних змін в умовах відродження української державності (1992 р. — понині).

Якісною особливістю першого етапу став розвиток бібліотечної складової інформаційної інфраструктури сфери ІВ у межах інституціоналізації системи охорони промислової власності. Другий етап характеризується системною розбудовою потужної бібліотечної складової інформаційної інфраструктури сфери промислової власності на загальнодержавному, регіональному та галузевому рівнях, формуванням спеціалізованих патентних відділів наукових бібліотек, координацією їх діяльності із органами державної системи науково-технічної інформації.

Специфічними ознаками третього етапу є вплив на розбудову бібліотечної складової інформаційної інфраструктури сфери ІВ процесів демократизації та інформатизації суспільства, переорієнтація економі-

ки України на інноваційну модель розвитку, занепад в умовах ринкової економіки регіональної підсистеми органів державної системи НТІ, які виявилися нездатними до забезпечення якісного інформаційно-аналітичного супроводу інноваційної діяльності та трансферу технологій, формування організаційно-правових механізмів охорони авторських прав. За таких умов бібліотечна підсистема інформаційної інфраструктури системи ІВ довела свою життєздатність, гнучкість, багатофункціональність, наявність ресурсних та технологічних можливостей для реалізації корпоративної взаємодії із суб'єктами національної автоматизованої мережі трансферу технологій.

4. За результатами проведеного дисертантом контент-аналізу веб-сайтів 195 наукових бібліотек різного галузевого та регіонального рівнів встановлено, що за наявності в них найпотужнішого за обсягом та ретроспективною глибиною, типо-видовою структурою та територіальною дислокацією первинного та вторинного документного ресурсу, необхідного для якісного інформаційного супроводу суб'єктів ІВ, їх діяльність щодо формування консолідованого й інтерактивного комунікаційного простору, спрямованого на високоякісне й оперативне задоволення різноманітних інформаційних потреб суб'єктів ІВ у режимі дистанційного доступу, є недостатньо ефективною. Серед першочергових проблем: відсутність корпоративної взаємодії між національними, галузевими, регіональними агрегаторами профільних бібліографічних, реферативних та повнотекстових БД з питань ІВ; фрагментарність використання в процесі інформаційного обслуговування користувачів дистанційного доступу до консолідованих електронних ресурсів державної системи НТІ, веб-ресурсів провідних генераторів баз даних національної системи інтелектуальної власності — Державної служби інтелектуальної власності України, Українського інституту промислової власності, Українського агентства з авторських і суміжних прав; недостатня координуюча й організаційно-методична діяльність центральних галузевих бібліотек щодо створення консолідованого електронного ресурсу галузевих інновацій, доступу до вітчизняних і світових патентних баз даних, системного формування правової та інноваційної культури користувачів — суб'єктів сфери ІВ.

5. Неодмінними умовами та механізмами консолідації бібліотеками України розподіленого веб-ресурсу у сфері ІВ є посилення комунікаційної взаємодії щодо формування єдиного розподіленого інформаційного ресурсу через посилення ролі організаційних структур координаційного типу, базованих на засадах підтримки горизонтальних і вертикальних комунікаційних зв'язків суб'єктів ІВ на загальнонаціональному, регіо-

нальному та галузевому рівнях. Розбудова семантичного ядра інформаційної інфраструктури системи ІВ на принципах координації та кооперації за участі бібліотек-агрегаторів патентних та інших профільних БД галузевого й регіонального рівнів дозволить забезпечити оперативне та повне задоволення інформаційних потреб усіх суб'єктів національної системи ІВ, зокрема в інтерактивному режимі їх комунікаційної взаємодії. При цьому співробітництво з установами системи УкрІНТЕІ має бути налагоджено на умовах делегування їм функцій автоматизованого комунікаційно-технологічного забезпечення інтеракцій між агрегаторами інформаційних ресурсів сфери ІВ і користувачами національної та міжнародних мереж трансферу технологій.

6. Модель бібліотечно-інформаційної підтримки інтерактивної взаємодії суб'єктів ІВ має ґрунтуватися на функціональній спеціалізації універсальних наукових і галузевих бібліотек, агрегації та функціонуванні консолідованого електронного документного ресурсу галузевих і регіональних бібліотечних складових інформаційної інфраструктури системи ІВ:

- на загальнонаціональному рівні відповідальність за виробництво інформаційних ресурсів та сервісів багатоцільового використання доцільно розподілити між НБУВ, Одеською національною науковою бібліотекою, ХДНБК, ДНТБ України; в макроекономічних масштабах співпрацювати з УкрІНТЕІ в напрямках науково-методичної, експертної, прогнозно-аналітичної та консалтингової діяльності;

- на галузевому рівні відповідальність за ведення електронних реєстрів об'єктів ІВ, фактографічних БД «Галузеві нововведення», «Інноваційні технології та розробки», «Інвестиційні проекти галузі», «Потенційні інвестори», виробництво широкого спектра бібліографічних, реферативних та аналітичних продуктів і послуг слід розподілити між Національною науковою медичною бібліотекою України, Центральною державною науково-технічною бібліотекою гірничо-металургійного комплексу України, Центральною бібліотекою харчової і переробної промисловості, Національною науковою сільськогосподарською бібліотекою НААН України, Науковою бібліотекою ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що сприятиме якіснішому задоволенню інформаційних потреб галузевих суб'єктів сфери ІВ;

- на регіональному рівні обласним універсальним науковим бібліотекам слід налагодити ефективну комунікаційну взаємодію між усіма суб'єктами системи ІВ регіону, консолідувати та координувати їх діяльність на основі обміну інформацією щодо створювачів, посередників та

користувачів інформації про об'єкти ІВ. Важливим напрямом діяльності відділів з інформаційного забезпечення інноваційної діяльності ОУНБ є науково-аналітичний супровід інноваційних підприємств малого та середнього бізнесу, які не мають можливості створювати й підтримувати власні служби трансферу технологій, а також інформаційний супровід діяльності регіональних технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів, інвестиційних та венчурних фондів.

Координаторами інтерактивної взаємодії бібліотек — суб'єктів національної мережі трансферу технологій доцільно обрати НБУВ та Державну науково-технічну бібліотеку України, які в структурі спеціалізованого веб-порталу поєднують національний, регіональний, галузевий рівні бібліотечної інфраструктури системи ІВ, забезпечать її інтегрування в національну автоматизовану мережу трансферу технологій через вузлове з'єднання з веб-сайтом Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації.

7. Інструментами підвищення ефективності функціонування бібліотечно-інформаційної складової інформаційної інфраструктури системи ІВ є налагодження між елементами моделі інтерактивної взаємодії каналів вертикального та горизонтального, прямого та зворотного зв'язку. Означену систему інтерактивної взаємодії доцільно побудувати таким чином, щоб технологічні ядра локальних (фрагментованих) інформаційних компонентів кожного суб'єкта інноваційної інфраструктури дозволяли працювати в єдиному інформаційному просторі всім учасникам середовища одночасно, обмінюючись даними за єдиними протоколами з використанням єдиного інтегратора, але без організації єдиного ядра загальної інформаційної системи. При цьому клієнтспоживачі послуг системи працюватимуть в мережі на кросплатформній основі за умов забезпечення високого рівня пропускнув здатності каналів зв'язку.

8. Модель бібліотечно-інформаційної підтримки інтерактивної взаємодії суб'єктів системи ІВ стане комунікаційним інструментом в обміні, зборі й обробці інформації, що є результатом діяльності об'єктів інноваційної інфраструктури та суб'єктів інноваційного підприємництва в загальнонаціональному та світовому масштабах, тобто з можливістю швидкої міжгалузевої, міжрегіональної і міжнародної інтеграції. Семантичне й інструментальне середовище інтерактивної взаємодії буде легко пристосовувати і перебудовувати під поточні й подальші завдання суб'єктів інноваційного підприємництва, забезпечуючи безвідмовно високий рівень надійності та захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз (несанкціоновані зовнішні й внутрішні втручання в роботу систем, викрадення інформації, промислове шпигунство тощо).

Проведене дослідження не вичерпує повністю проблем підвищення ефективності функціонування бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи ІВ. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду організації бібліотечно-інформаційного супроводу життєвого циклу об'єкта ІВ; формування системи інтерактивних комунікаційних засобів репрезентативного подання результатів діяльності суб'єктів системи ІВ в мережевому комунікаційному середовищі; розроблення критеріїв ефективності комунікаційних засобів та форм дистанційного обслуговування суб'єктів системи ІВ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в міжнародних наукових виданнях

1. Макаренко П. Д. Система интеллектуальной собственности как коммуникативный феномен / П. Д. Макаренко // Современная наука. Актуальные проблемы теории и практики. — 2014. — №11–12. — С. 68–71.

2. Макаренко П. Д. Направления совершенствования библиотечно-информационного обеспечения сферы интеллектуальной собственности на Украине / П. Д. Макаренко // Этюды культуры : материалы междунар. науч.-практ. конф. молодых ученых, 21 апреля 2015 г. — Томск, 2015. — С. 131–138.

Статті в наукових фахових виданнях України

3. Макаренко П. Д. Бібліотечно-інформаційний ресурс України у сфері інтелектуальної власності / П. Д. Макаренко // Вісн. Кн. палати. — 2015. — №3. — С. 38–40.

4. Макаренко П. Д. Інфраструктура інтелектуальної власності в Україні: комунікаційний аспект / П. Д. Макаренко, Г. В. Шемаєва // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Харків, 2014. — Вип. 43. — С. 96–103.

5. Макаренко П. Д. Складові інформаційної інфраструктури інтелектуальної власності в Україні / П. Д. Макаренко // Держава та регіони. Серія «Соціальні комунікації». — 2014. — № 3. — С. 12–16.

Тези й матеріали наукових конференцій

6. Макаренко П. Д. Бібліотека та інтелектуальна власність / П. Д. Макаренко // Імперативи розвитку електронних бібліотек: pro et contra : матеріали міжнародної веб-конференції (Україна, м. Харків, 27 березня 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка, Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5714/1/Imperatives.pdf>. — Назва з екрана.

7. Макаренко П. Д. Бібліотечна складова інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України / П. Д. Макаренко // *Культура та інформаційне суспільство XXI ст. : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2015 р.* — Харків, 2015. — С. 185.

8. Макаренко П. Д. Нормативно-правова база як комунікаційний регулятор у сфері інтелектуальної власності / П. Д. Макаренко // *Культура та інформаційне суспільство XXI ст. : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 24–25 квітня 2014 р.* — Харків, 2014. — С. 216–217.

9. Макаренко П. Д. Особливості етапу зародження бібліотечної складової комунікаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності в Україні / П. Д. Макаренко // *Культура та інформаційне суспільство XXI ст. : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 21–22 квітня 2016 р.* — Харків, 2016. — С. 297–298.

10. Макаренко П. Д. Роль университетских библиотек в организации информационного обслуживания сферы интеллектуальной собственности Украины / П. Д. Макаренко // *Скворцовские чтения. Библиотечное дело — 2015: Документно-информационные коммуникации и библиотеки в пространстве культуры, образования, науки : XX международ. науч. конф., 22–23 апреля 2015 г.* — Москва, 2015. — Ч. 2. — С. 231–234.

11. Макаренко П.Д. Системні складові формування консолідованого веб-ресурсу бібліотек України у сфері інтелектуальної власності / П. Д. Макаренко // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : міжнар. наук. конф. (26–27 листопада 2015 р.) / ХДАК.* — Харків, 2015. — С. 137–139.

12. Макаренко П. Д. Стан бібліотечно-інформаційного супроводу об'єктів інтелектуальної власності в системі академічної науки України / П. Д. Макаренко // *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі: науково-практична Інтернет-конференція (5–12 жовтня 2015 р., Харків) / Харк. нац. мед. ун-т.* — Режим доступу: <http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/9659/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>. — Назва з екрану.

АНОТАЦІЯ

Макаренко П. Д. Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. — Харківська державна академія культури. — Харків, 2016.

Дисертацію присвячено розробленню теоретико-методичних засад підвищення ефективності функціонування бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України. Охарактеризовано основні етапи розвитку бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України. Визначено особливості інформаційно-ресурсного потенціалу наукових універсальних та галузевих бібліотек України, їх роль і завдання у формуванні розподіленого веб-ресурсу у сфері ІВ. Обґрунтовано модель бібліотечно-інформаційної підтримки інтерактивної комунікаційної взаємодії суб'єктів сфери інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інформаційна інфраструктура, бібліотечно-інформаційне забезпечення, веб-ресурси у сфері інтелектуальної власності.

АННОТАЦИЯ

Макаренко П. Д. Библиотека как составляющая информационной инфраструктуры системы интеллектуальной собственности Украины. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03 — книговедение, библиотековедение, библиографоведение. — Харьковская государственная академия культуры. — Харьков, 2016.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических основ повышения эффективности функционирования библиотечного компонента информационной инфраструктуры системы интеллектуальной собственности Украины. Охарактеризованы основные этапы развития библиотечной составляющей информационной инфраструктуры системы интеллектуальной собственности, а именно: зарождения (XVII — нач. XX ст.); системного развития в рамках формирования государственно-правовой системы охраны результатов интеллектуальной собственности (1919–1991 гг.); трансформационных изменений в условиях возрождения украинской государственности (1992 г. — по наст. вр.).

Выявлены особенности информационно-ресурсного потенциала научных универсальных и отраслевых библиотек, их роль и задачи в формировании распределенного документного веб-ресурса и поддержке интерактивного коммуникативного взаимодействия в национальной системе интеллектуальной собственности. На основе проведения контент-анализа сайтов базовых субъектов информационной инфраструктуры системы интеллектуальной собственности Украины обоснована модель библиотечно-информационной поддержки интерактивного взаимодействия субъектов сферы интеллектуальной собственности, которая основывается на корпоративном сотрудничестве и функциональной специализации научных универсальных и отраслевых библиотек, агрегации ими консолидированного и распределенного электронного документного ресурса на национальном, региональном и отраслевом уровнях.

В рамках реализации модели корпоративной библиотечно-информационной поддержки интерактивного взаимодействия субъектов сферы интеллектуальной собственности на национальном уровне ответственность за производство информационных продуктов и сервисов многоцелевого назначения предложено возложить на Национальную библиотеку Украины имени В. И. Вернадского, Одесскую национальную научную библиотеку, Харьковскую государственную библиотеку имени В. Г. Короленко, Государственную научно-техническую библиотеку Украины. На отраслевом уровне реализации модели ответственность за ведение тематических реестров объектов интеллектуальной собственности, фактографических БД «Отраслевые нововведения», «Инвестиционные проекты отрасли» целесообразно разделить между центральными отраслевыми библиотеками Украины. За региональный уровень реализации модели библиотечно-информационной поддержки интерактивного взаимодействия субъектов сферы интеллектуальной собственности ответственность несут областные универсальные научные библиотеки, обеспечивающие необходимой информацией региональные предприятия малого и среднего бизнеса, технопарки, бизнес-инкубаторы, инвестиционные и венчурные фонды.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, информационная инфраструктура, библиотечно-информационное обеспечение, веб-ресурсы в сфере интеллектуальной собственности.

ABSTRACT**Makarenko P. D. Library as a Component Part of the Information Infrastructure of Intellectual Property of Ukraine. — Manuscript.**

Thesis for Candidate's Degree in Social Communications, speciality 27.00.03 — book science, library science, bibliography. — Kharkiv State Academy of Culture. — Kharkiv, 2016.

The thesis is concerned with the insights of the theoretical and methodological foundations of improving the functioning of library component part of the information infrastructure system of the intellectual property in Ukraine. The paper analyzes the state of the issue under study; the theoretical principles and research methods are determined; the basic stages of development of library component part of the information infrastructure system of the intellectual property in Ukraine are described. Based on the content-analysis of websites of basic subjects of information infrastructure system of intellectual property of Ukraine the paper defines the specific features of information and resource potential of the universal and specialized libraries in Ukraine, their role and objectives in forming a distributed web-resource and support of interactive communication interaction in the national system of intellectual property.

Keywords: intellectual property, information infrastructure, library and information security, web resources in the field of intellectual property.

Підписано до друку 26.10.2016 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк. ризограф.
Умов. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. №.

ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4